

TUSSEN PASSAAT EN NOORDOOSTER: PROZA EN POEZIE

Openbare Bibliotheek Amsterdam

21 mei 2011

Aart G. Broek

HET LICHTEN VAN DE JAREN

heftig, mannelijk, diepgravend, gewaagd

'Ik haat gedichten,' liet mijn compader Jan J. Wijenberg mij weten, 'maar als jij ze schrijft, moet ik er wel aan geloven. We gaan het kopen!' (in een mail van 6 februari 2011).

Enkele jaren terug spanden Wijenberg en ik – in een wat later stadium bijgestaan door Dick de Haas - ons in voor een herziening van de koninkrijksrelaties. Wij bepleitten de opheffing van het Statuut en, bijgevolg, het ontstaan van één land: Nederland, waarvan de eilanden een integraal onderdeel vormden, gezamenlijk als provincie, elk op zich als gemeente. Als gemeente weet je waar je recht op hebt, als autonoom 'land' is het iedere keer weer bedelen bij het moederland.

Er is door velen naar ons geluisterd, dikwijls instemmend geluisterd, en we konden ons gedachtegoed in de nodige tijdschriften en kranten kwijt (*Christen Democratische Verkenningen*, *Civis Mundi*, *Bestuurswetenschappen*, *OSO*, *Nederlands Dagblad*, *Antilliaans Dagblad*, *Amigoe*). Ons succes is beperkt geweest. Alleen Bonaire, Saba en Sint Eustatius zijn min of meer een integraal onderdeel van Nederland gaan vormen (wat stellig niet aan onze lobby kan worden toegeschreven). Er is ook geen sprake van één land, maar van vier landen in het Koninkrijk der Nederlanden: Nederland, Aruba, Sint Maarten en Curaçao.

Is dit pleidooi van belang om nader kennis van te nemen? Ja. Om zicht te krijgen op wat er in het Koninkrijk der Nederland, met name op de eilanden aan ontwikkelingen op allerlei terreinen plaatsvindt, is het raadzaam om geïnformeerd te zijn over voor- en nadelen van het huidige staatkundige bouwsel. Daarenboven zou u het laatste gedicht in de bundel *Het lichten van de jaren* – waaraan de titel van de bundel is ontleend – wel eens heel anders kunnen gaan lezen.

Is dat wenselijk?

Wel nee.

Om het reilen en zeilen op de eilanden enigszins te kunnen duiden, is het goed om geïnformeerd te zijn over onder meer de status van de eilanden binnen het koninkrijk, maar niet om de gedichtencyclus 'Het lichten van de jaren' te lezen. Bij de presentatie van de dichtbundel in Leiden benadrukte ik dit al: 'De dichtbundel [...] is er voor lezers om er hun

eigen werkelijkheid in onder te brengen. Ik heb als het ware een poëtisch ‘casco’ aangereikt. De gedichten liggen er voor lezers om er zélf in te trekken en er zich tijdelijk in te vestigen, ze in te richten naar eigen believen.’ (8 december 2010, zie weblog Caribisch Uitzicht, 9 december 2010.)

Deze uitnodigende opstelling heeft mij inmiddels toch een enkele keer verbaasd doen staan. Ik kreeg soms een opmerkelijke interpretatie voorgelegd, dan wel – nog even de beeldspraak aanhoudend – het casco had soms wel een heel uitzonderlijke inrichting verkregen. Zo weet ik nergens in de regels van een van de gedichten(cycli) iets te lezen over ‘een haast onvervulbare liefde voor één zwarte medemens’, maar de recensent van *de Ware Tijd* (2 april 2011) heeft een andere leeservaring opgedaan, begrijp ik. Tja, wie weet wat er onderhuids toch meespeelde en, zonder dat ik mij hiervan bewust was, een gedicht inkroop. Zo een reactie als in het Surinaamse dagblad is ‘mooi meegenomen’.

Dat geldt toch niet voor alle reacties. Uitgesproken ongemakkelijk blij ik mij te gaan voelen wanneer kritische kanttekeningen geplaatst worden bij het casco zelf, d.w.z. bij de formele aspecten van de gedichten: de opbouw, de taalregisters, beeldspraak, de diversiteit aan verwijzingen, associaties en allusies, en wat dies meer zij.

Het liefst ontvang ik een alleszins gunstige waardering als van Sipko Melissen, waarin de inhoudelijke en formele kanten van een gedichtencyclus zijn gewogen.

‘[I]k heb zeer genoten en geniet nog steeds van je poëzie en dan vooral van *De kus*. [...] Van dit soort gedichten [...] zijn er volgens mij weinig: jongensvriendschap geestelijk-sensueel uitgediept zonder dat het van belang is hoever die vriendschap gaat. [...] Heel mooi is het ritme en woordgebruik dat doet denken aan de psalmen van [...] David.’ (mail van 4 februari 2011).

Met niet minder genoegen citeer ik het Biblion-oordeel, daar de openingscyclus stilistisch juist dat probeert te bewerkstelligen wat de recensent expliciteert.

‘In een stroom lyriek, een waterval van verbazingwekkende metaforen, tuimelt de dichter door de emoties, vooral in ‘Het onsterfelijke rif’ dat woest tekeergaat als de golven op de noordkust van Curaçao.’ (M. van Kempen, Biblion, jan. 2011)

Joop Leibbrand is lovend. Op de *Meander* website (18 januari 2011) schreef hij ‘fenomenaal, zo beeldend, zo krachtig’ over de opening van het eerste gedicht:

En de golven, woest van onmacht, vraten de stranden
uit de gekartelde kust en kotsten het zielloze zand
over het wiegende koraal, dat stikkend stierf, verschoot [...]

Het ontgaat mij volledig waarom de volgende regels van dit gedicht, in de beleving van Leibbrand, niet evenzo ‘fenomenaal, zo beeldend, zo krachtig’ zijn.

Bizar hoe een kritische kanttekening uitpakt. Een uithaal naar het pleidooi om de Antilliaanse eilanden tot gemeentes binnen één land om te vormen, voedt mijn verlangen om de degens te kruisen en het intellectueel debat aan te gaan, zet mij op scherp, dan wil ik sparren. Een uithaal naar m'n gedichten voedt mij echter anderszins. Dat raakt mij als onvoldoende verdoofde zenuwen door een tandartsboortje, zet me ook op scherp maar dan toch vooral om te straatvechten.

Strelend werkt de waardering van lezers en recensenten voor zinnen waar ik zelf ook van genoot toen ze op het scherm van m'n computer verschenen. Leibbrand is, als anderen, enthousiast over de opening van 'Een eiland verzonken':

Je gleed geruisloos langs de cactuszuilen de nacht in.
Naalden scheurden flarden uit ons leven, die terstond
verdroogden in de zilte wind. [...]

Ik wil vervolgens niet geconfronteerd worden met afwijzend fronsen van wenkbrauwen voor zinnen die mij na aan het hart liggen. Aan de afsluitende regels van dit gedicht is naar de mening van Leibbrand 'geen poëzie te ontdekken', het is 'stijf en geforceerd'.

'Is die man z'n hoofd geboord?' stuiterde er door mijn lijf. 'Die man solliciteert naar een ontwrichte kaak.' Ik wil alleen maar gunstig oordelende woorden horen! Bijvoorbeeld dat de gedichten 'heftig, mannelijk, diepgravend, gewaagd' zijn, zoals de Biblion-beoordeling het wil. Of een bespreking als er recentelijk van De Haan verscheen: 'een zeer bijzondere dichtbundel [...] waarin de dichter zich ongelooflijk bloot durft te geven en zijn liefde en passie paart aan die voor het Caribisch gebied. Juist door de wereld die hij het beste kent als metafoor te gebruiken kon hij meer zeggen dan hij wellicht zelf wilde of durfde.' (www.literatuurplein.nl, 19 mei 2011) Dát zijn woorden waarin ik mij kan vinden.

De opwelling om een kaakstoot uit te delen, manifesteerde zich eerst *nádat* de bundel was verschenen. Vóór de bundel in druk verscheen, heb ik de cyclus 'De kus' aangeboden aan het literaire tijdschrift *Liter*. De zevendelige cyclus leek mij geknipt voor dit tijdschrift, dat een uitgesproken protestants-christelijk fundament kent. De cyclus maakt – op respectvolle wijze - gretig gebruik van Bijbelse beelden en verhalen (scheppingsverhaal, vriendschap David en Jonathan), wat redactie en lezers van *Liter* zou aanspreken. Zo dacht ik. Gerda van de Haar, eindredacteur *Liter*, vond het echter 'veel te lang', en adviseerde mij: 'stel vast wat het belangrijkste moment is en maak daar één gedicht van twintig regels van.' (mail van 20 juni 2006) Of wel, schrap ca. 80% van de regels! Van de Haar deed een beleefd ogende handreiking die, zo zal niet ontgaan, vooral vertelde dat ze het een slechte gedichtencyclus vond.

Het speet mij wel om niet in *Liter* te verschijnen, maar ik meende toch dat de redactie zich zelfs niet behoefde te verantwoorden waarom ze 'de kus' niet in haar tijdschrift wenste. Het

leek mij een gemiste kans voor de lezers van het tijdschrift. De cyclus zou, zo was mijn stellige overtuiging, toch wel verschijnen.

Nu de gedichtencyclus 'de kus' inderdaad is verschenen, niet alleen in een (digitaal) literair tijdschrift – zie www.tnso.eu, *Tijdschrift voor Neerlandistiek in Scandinavië en ommelanden*) - maar ook tezamen met andere in de bundel *Het lichten van de jaren*, wens ik toch geen afwijzende ervaringen meer op te doen met deze gedichtencyclus. Ik zal niet uitgebreid gaan psychologiseren, maar het zal een zelfde mechanisme zijn als wanneer een ouder de eerste maanden na de geboorte van hun kind alleen maar willen horen dat zij het mooiste kind van de wereld in hun handen houden. Zo is het maar net! Het neemt even voor je doorkrijgt, dat jouw 'product' misschien toch ook enige tekortkomingen kent. Dat moment is echter voor mij nog niet aangebroken. Wim Rutgers heeft gelijk *Het lichten van de jaren* zorgt voor een 'intrigerende leesvoldoening' (*Antilliaans Dagblad*, 17 februari 2011). Zo wil ik het horen, deze eerste maanden na het verschijnen van de bundel.

De gepubliceerde gedichten mogen vooralsnog geen tekortkomingen te zien geven, de uitgave knaagt toch in andere zin enigszins aan mijn emotionele huishouden. Twee gedichten bleven buiten de uitgave. Ze werden niet aangeboden aan literaire tijdschriften, bijgevolg ook niet afgewezen voor publicatie in die media, maar ze zijn wel blijven steken. De uitgever en de mij begeleidende redacteur meenden dat de bundel het prima kon stellen zonder het gedicht 'Bestuurlijke zinnen' en het gedicht 'Mooie mannen in de mondi'. Deze had ik elk in een appendix willen onderbrengen. Het is niet zo gebruikelijk om aan een dichtbundel twee appendices toe te voegen, maar het leek mij te verantwoorden. Laat mij er even over uitweiden.

Na twintig jaar op het eiland Curaçao te hebben gewoond, kwam ik in 2001 terug in Nederland. Het nam enkele jaren om afstand te nemen van het eiland en om weer enigszins vertrouwd te raken met de samenleving waarin ik was geboren en opgegroeid. In de overgang van de ene naar de andere samenleving kwamen hartstocht, liefde en vriendschap onder grote druk te staan. Die weerbarstige ervaringen resulteerden in de gedichten die *Het lichten van de jaren* vormen. Ze kanaliseren als het ware mijn persoonlijke emotionele stromen, functioneren als de uitwaarden bij overstromingen. Ik deed echter ook ervaringen op, die mij dwongen om anders naar hartstocht, liefde en vriendschap te kijken : met ironie, licht sarcasme, zelfs cynisme. Die toonaarden bleven buiten de gedichten die in *Het lichten van de jaren* staan, en vonden hun weg naar 'Bestuurlijke zinnen' en 'Mooie mannen in de mondi'. Ze mochten de kern van de bundel niet aantasten, maar behoren evengoed de weerbarstige ervaringen van de overgangsjaren toe – vandaar de gedachte ze onder te

brenge in appendices. Laat mij nog iets concreter worden ten aanzien van 'Bestuurlijke zinnen'. (Bij een andere gelegenheid komt ook het tweede gedicht wel naar buiten.)

Achter de schijnbaar zo deugdelijk verantwoorde besluiten van bestuurders blijken zich dikwijls, zo niet steevast, heftige emoties te verschuilen – zo maakte een harde leerschool mij duidelijk. Niet weloverwogen redeneringen onderbouwen besluiten en het zetten van handtekeningen maar primaire emoties, passies. Hiertoe behoren bovenal de angst voor afwijzing (schaamte) en het intense verlangen naar waardering (respect): mensen willen gekoesterd worden. In dezen blijkt de persoonlijke beleving beduidend belangrijker dan feitelijke informatie, en zijn individuele emoties belangrijker dan enige objectivering van de ervaren werkelijkheid. Achteraf bedenken we de rechtvaardiging voor handelen dat door emoties en passies werd gevoed – daartoe hoef je niet in de hoogste lagen van bancaire of politieke organisaties rond te dwalen. Dergelijk handelen kent uitgesproken vunzige rafelranden. Die obsceniteit 'moest' ik in een gedicht onderbrengen: dat werd 'Bestuurlijke zinnen'.

Had 'Bestuurlijke zinnen' misschien toch in de bundel moeten staan? Ik twijfel en neem de gelegenheid te baat om de afweging ook te laten maken door u. Het gedicht wordt bij deze beschikbaar. Om de afweging te kunnen maken of 'Bestuurlijke zinnen' toch in de bundel had moeten staan ... is kennisname van de dichtbundel feitelijk een vereiste. Dat kan: een exemplaar is te verkrijgen bij de boekhandel, de reguliere verkoopwebsites of bij de uitgever die het gedicht buiten de bundel liet, zorgt.

U zult geen van de gedichten door mij voorgelezen horen worden, of die nu wel of juist niet in de bundel werden opgenomen. Ik ben niet om aan te horen. Ik wil gelezen worden, maar hoop u niet voor het blok te hebben gezet zoals ik Jan Wijenberg deed. Ik heb mij met deze presentatie ingespannen u vooral anderszins te motiveren.

BESTUURLIJKE ZINNEN ¹⁾

Aart G. Broek

Jezus antwoordde hem: 'Ik verzeker je: deze nacht zul je, nog voor de haan gekraaid heeft, mij driemaal verloochenen.' Petrus zei: 'Al zou ik met u moeten sterven, verloochenen zal ik u nooit.'
Matteüs 26, 34-5 (*Nieuwe Bijbelvertaling*, 2004)

aap noot mies wim zus jet
teun vuur gij's lam kees bok
wei_de does hok duif schā_pen

'Dat 't nu eindelijk mag geschieden,' dichtte Kees, de wethouder met sociale zaken in zijn portefeuille, voor Does, lid van de raad van commissarissen van de sociale werkvoorziening. Gemankeerde lijven behoorden hun beider carrière toe. Als zijn strak verheven lid verdween een van zijn vingers tussen vochtige lippen.

Zo zompig

een gladde gleuf verlangde hij zich al sinds z'n pukkelige puberjaren. Nu 'n kalende man begeerde hij nog driftiger het zuigende zinnebeeld binnen bereik om schokkend in te stoten. Davids wellustige psalmen golfden al weer uit z'n lendenen in de gedroomde schoot van zijn toezichthouder. Hunkerende vochtigheid dichtte hij haar toe, maar woorden bereikten zijn gedicht voor haar al maar niet.

De vrouw

met wie hij bed en kinderen deelde had nooit met zo'n nat verlangen op hem liggen wachten. Zijn eigen lippen kwijlden nu de hartstocht in haar, zijn Does, terwijl zij hem om haar vinger wond met 'n glimlach die verleiding loog en met een teder dralende hand op z'n arm tijdens een kort beraad. Haar bekkenbodem was gebarsten. Kezen kwam er sowieso niet meer van, zeker niet met deze portefeuillehouder (zijn vissenogen, huh!), maar 't bestuursventje was zo bruikbaar.

Haar lippen

verfde zij met 't speeksel van haar tong, zij trilde zacht haar vingers over z'n hand, look haar ogen verlegen en wist de schacht van 'r Kees zondezwaar bij het lezen van zijn leidraad voor het leven: de Bijbelse psalmen. Hij leegde zich en vulde schromelijk sjoierend en zacht grommend de begeerlijke leegte van zijn echt. Lust dichtte een regel om mee te openen: 'Dat 't nu eindelijk mag geschieden.'

Gesloten, droog

bleven z'n vrouwen: moeders sliep en van zijn dartele Does was weer de heup uit de kom geschoten. Kees koesterde jachtig 't gulzig zinderen voor zijn teefje. Begerig tekende hij het besluit van de raad, dat mocht 'n flinke duit kosten: de werkvoorziening is iedere cent waard. Hij schoof z'n kleverig gerei uit zicht. Zondige zinnen zouden volgen.

1] Toegeschoven door actoren in en rondom MareGroep in Kust-, Duin- en Bollenstreek, 8 december / 2 oktober (over jaren). Elke gelijkenis van figuren in dit gedicht met bestaande personen berust op toeval, behalve in het geval van Mies in de viskraam op de boulevard van Katwijk.
